

Chinurile deliberării

Recent iscata dispută a *social-scientiștilor* americani ne oferă ocazia de a sublinia câteva probleme care mai devreme sau mai târziu vor ajunge (și) pe *agenda* internațională. Este vorba de noua zi liberă propusă sistemului democratic american sub pretextul unei mai bune deliberări înainte de votare – Ziua deliberării*. Vom încerca să expunem cât mai pe scurt datele principale, apoi pozițiile ocupate de susținători și opozanți, pentru a încheia cu câteva sublinieri importante pentru gândirea politică, aceea care a mai rămas nesugrumată de expertismele politologice, sociologice și economice.

Yale University Press publică în martie 2004 o carte intitulată *Deliberation Day*, în care Bruce Ackerman (profesor de drept și științe politice la Yale) și James Fishkin (profesor la Stanford, director al *Centrului pentru democrație deliberativă* al aceleiași universități) susțin necesitatea introducerii Zilei deliberării ca *nouă sărbătoare națională*. Termenul “sărbătoare” are aici un înțeles special, pentru că în realitate este vorba de o zi liberă în care se va “munci” după plac, cu recompensare de la buget. De fapt în jurul acestei “munci” – a posibilității și a necesității ei – s-a iscat disputa la care ne referim.

Ziua deliberării va înlocui Ziua președinților, actuala sărbătoare națională ținută în a treia zi de luni din februarie, în memoria câtorva președinți americani**. Ea va fi plasată însă cu două săptămâni înainte de ziua alegerilor naționale. În această zi votanții înregistrați ar urma să se adune în locuri publice (sunt propuse școlile, care oricum ar urma să fie goale, dată fiind *sărbătoarea*), în grupuri de 15 persoane sau chiar mai mari – până la 500 –, pentru a discuta “problemele centrale ale campaniei”. Fiecare *deliberator* ar urma să fie plătit cu 150 dolari pentru ziua sa de lucru, *ca cetățean*. Eventual, pentru a permite participarea cât mai multor cetățeni, *sărbătoarea* se va ține două zile.

* *Deliberation day* – o interesantă dispută în jurul acestui subiect se găsește în numărul *Legal Affairs* din ianuarie-februarie 2004; părțile dezbaterii sunt date de articolul *Righting the Ship of Democracy*, scris de Bruce Ackerman & James Fishkin și de *Smooth Sailing*, scris de Richard Posner.

** Ziua este aleasă astfel pentru a se situa în apropierea zilei de naștere a lui George Washington [22 februarie (1732)].

Cei care propun această *inovație politică* urmează un traseu argumentativ foarte sinuos, pe care vom încerca să-l redăm cât mai fidel în rândurile de mai jos.

Mai întâi susțin că *totul* se va schimba: candidații, media, activiștii, grupurile de interese, formatorii de opinie, publicitarii, sociologii, colecții de fonduri și partidele politice. Cum anume se vor schimba? Nu vor avea încotro și se vor adapta unui public mai informat și mai interesat. În ziua alegerilor cei care își vor da votul în cunoștință de cauză vor fi mai numeroși iar candidații aleși vor fi aceia ale căror programe sunt cele mai adecvate la cerințele votanților.

De aici inițiatorii noștri se întorc la justificarea organizării acestei sărbători. *De ce oamenii nu se pot organiza și singuri?* Pentru că, deși discută problemele arzătoare ale societății în diverse medii și la diverse ore, contextul deliberării publice este absent, ceea ce face ca nivelul informării publice să fie dezamăgitor.

După exprimarea inovatorilor, "dacă șaiszeci de ani de cercetare modernă a opiniei publice au scos la iveală vreo certitudine, atunci aceasta este că ignoranța politică a oamenilor în genere este cutremurătoare, după orice standard". Greu de spus însă ce se consideră în cazul de față ignoranță. După anecdotică amintită de cei doi (cu chestionarea votanților asupra necesității abrogării unui act inexistent, la care majoritatea copleșitoare s-au grăbit să se declare pro sau contra), ignoranța politică a parlamentarilor români probabil că ar fi și ea la fel de cutremurătoare ca cea a oamenilor obișnuiți din America. Se consideră că șansele unui votant american de a plasa candidați, partide sau politici în cadrul spectrului liberal-conservator sunt mai mici în cazul în care acesta și-ar folosi cunoștințele decât în cazul în care ar da cu banul. Altfel spus, nu se reușește acest lucru nici măcar în 50% dintre încercări.

Receptarea și analizarea informației este o preocupare consumatoare de timp, astfel încât amenință timpul care ar putea fi cheltuit cu problemele personale. Alegerea rațională a individului votant ar fi deci aceea de a reduce la minimum timpul cheltuit cu receptarea și analizarea informației politice, pentru că în cazul problemelor personale individul ar suferi costuri directe pentru

deciziile luate în necunoștință de cauză. Astfel, chiar și în cazul în care posedă un înalt spirit civic, votanții nu au o rațiune instrumentală pentru a alege în cunoștință de cauză.

Problema ridicată astfel este: *de ce ar trebui să se gândească politicienii la aceste lucruri, dacă votanții sunt ignoranți și egoiști?* Din nou primim un răspuns destul de alambicat, care pornește de pe vremea lui Madison, pentru a ne trece prin eforturile depuse pentru apărarea cadrului constituțional care încuraja elitele să filtreze și nu să oglindească impulsurile egoiste. Președintele care ar urma să fie ales după instaurarea Zilei deliberării ar avea o cu totul altă optică, renunțând la fluxul neconținut de sondaje care îi aduce de regulă în situația de a-și adapta politicile la un profil al mulțumirii impus de datele statistice și adoptând o poziție mai reflexivă față de binele public.

Important în opinia autorilor nu este numărul de americani care se vor prezenta la deliberări, ci reușita de a forma dintre deliberatori o *masă critică* prin care să se poată schimba soarta alegerilor. Dacă deliberatorii ar alcătui o masă critică, atunci tehnicile sociologice contemporane își vor pierde dramatic din valoarea politică. Politicianul nu se va mai putea baza pe datele din sondaje pentru a prevedea rezultatele alegerilor. Astfel, el nu va mai fi interesat atât de monitorizarea preferințelor cât de formularea unei oferte care să fie cât mai stimulatorie pentru binele public. Eventual va dori să cunoască în amănunt ce gândesc alegătorii *după* discuțiile și reflecțiile Zilei deliberării.

Traseul justificativ continuă cu succesele înregistrate de astfel de practici deliberative în trecut. Vom trece peste această parte jenantă (care seamănă perfect cu reclamele la detergenți în care o gospodină explică ce rufe albe a obținut după ce a ales în cunoștință de cauză), fără a omite însă concluzia: deliberarea produce diferențe. Banal, numai că această diferență nu este cu necesitate o schimbare în bine pentru procesul electoral. Nu sunt uitate nici citatele din literatura studiilor politice (atât de bogată și de dizgrațios ineptă încât *buna informare* devine adesea un calvar), care sprijină (prin raționamente secrete ale autorilor) aceeași concluzie: deliberarea poate schimba opiniile.

În fine, turul de forță al demonstrațiilor paralogice (până la proba contrarie) se încheie cu analiza costurilor, care sunt suportabile și ne semnificative în raport cu presupusul câștig democratic. Încheierea se pierde într-un argument circular cu codicil *ad baculum*: “Dacă americanii își mai păstrează credința în democrație, vor găsi costurile economice ușor de acceptat; dacă renunță însă la ea, se riscă mult mai mult decât Ziua deliberării”.

Pe poziție opusă regăsim un mai celebru confrate al celor doi: Richard Posner, judecător al Curții de Apel (CVII) a Statelor Unite și lector la prestigioasa *University of Chicago Law School*. Replica sa este scurtă și tăioasă, fără a fi ferită însă de inadvertențe și contra-argumente irelevante, care nu fac decât să ne sporească interesul asupra disputei, întrucât problemele esențiale au rămas neatrinse.

Acesta găsește sursele de inspirație ale Zilei deliberării în democrația ateniană, ale cărei practici le găsește însă complet irelevante pentru vastele și complexe sisteme politice contemporane. Democrația modernă este reprezentativă, din motive de eficiență și fezabilitate, iar Posner o creionează pe scurt descriind relația votant-votat pe baza celei dintre cumpărător și vânzător. Astfel, susține el, putem observa mai ușor că nimeni nu deliberază de fapt asupra a ofertelor politice care ar trebui să se întâlnească pe piață; toți votanții aleg între ofertele existente.

Posner ține să mai lămurească și o altă problemă: cea a absenteismului. Acesta nu reprezintă un eșec al democrației. Absenteismul poate însemna satisfacție egală, insatisfacție egală sau indiferență rațională față de candidați. Important este ca cetățenii să nu fie forțați să voteze și la fel de important este ca noilor forțe politice să nu li se pună bariere, astfel încât sistemul politic să nu degenereze într-un sistem bipartid închis.

Urmează un argument patriotic, prin care cititorul este invitat să observe că sistemul democrației reprezentative a slujit foarte bine Americii. De ce? “A existat vreodată în istoria lumii o națiune cu un succes mai mare decât cel al Statelor Unite?” Nu este clar pentru Posner ce va aduce nou în sistem

deliberarea, dar este clar ce va înlătura: o zi de lucru. Apoi, dezbaterea publică desfășurată la scară largă nu poate face altceva decât să încingă spiritele, ideologizând și divizând politica.

Una dintre marile calități ale sistemului american stă în apropierea ideologică a celor două partide, apropiere dată de concentrarea atenției asupra alegătorilor instabili. Sistemele cu mai multe partide tind în schimb să promoveze ideologiile (sic!).

Toate reformele importante s-au produs în urma luptelor date de întreprinzători cu viziuni morale și politice, nu ca rezultate ale unor dezbateri publice. În afară de aceasta, oamenii sunt interesați doar de probleme care îi privesc, care nu cer o analiză abstractă pentru a fi înțelese. Astfel, cu cât problema este mai abstractă și mai îndepărtată de propriile vederi și interese, cu atât este mai lipsită de sens deliberarea asupra ei.

Posner încheie exprimându-și un gând pe care afirmă că nu și-l poate înfrâna și pe care nu i-l trezesc Ackerman & Fishkin în particular, ci susținătorii democrației deliberative în general. El crede că adevăratul interes al acestora este dorința de a modifica anumite stări politice și este susținut în a gândi astfel de faptul că cei ce sprijină deliberarea susțin revizuirii juridice drastice, sustrag controlului democratic multe probleme, rămân muți în privința politicilor care nu le convin dar pe care le acceptă și sunt neașteptat de doritori să supună cetățenii americani “controlului unor organizații cu un pedigree democratic îndoielnic, și asta în cazul în care au unul”.

Să reluăm acum disputa sub o formă sintetică:

Ackerman & Fishkin consideră că democrația trebuie să primească un impuls, pentru că a devenit un simplu joc în care candidații citesc cu ajutorul unor instrumente sofisticate opiniile unor oameni prost informați și apoi le oferă exact acele promisiuni care le pot aduce majoritatea și astfel puterea politică; astfel, situația ar putea fi îmbunătățită printr-o deliberare în cadru public asupra problemelor și promisiunilor, în așa fel încât măcar o parte a cetățenilor votanți – masa critică – să poată influența pozitiv rezultatele alegerilor, optând în

cunoștință de cauză cu privire la problemele cu care se confruntă societatea; astfel toate instrumentele cu influență politică se vor adapta pentru a servi un public mai informat. Din punct de vedere administrativ această inițiativă trebuie să fie susținută de stat, pentru că oamenii nu își pot asigura singuri un cadru pentru informare și deliberare publică. Este normal ca ei să fie prost informați, pentru că timpul nu le permite să depășească gradul de informare strict necesar supraviețuirii economice. Costurile creării unui cadru pentru deliberare sunt mari, dar sunt neglijabile în raport cu avantajele pe care le-ar obține întreaga societate în cazul reușitei inițiativei.

Posner răspunde (e doar un fel de a spune, pentru că în fapt avem de-a face doar cu un discurs de orientare opusă, nu cu răspunsuri propriu-zise) negând necesitatea unei îmbunătățiri a sistemului democrației reprezentative americane, subliniind benignitatea problemelor cu care se confruntă sistemul și exprimându-și îndoiala cu privire la bunele intenții ale celor care intenționează să modifice un astfel de sistem. Practic, el nu încearcă atât să respingă inițiativa Ackerman & Fishkin cât să susțină futilitatea (sau chiar nocivitatea) oricărei inițiative reformatoare.

Înainte de a analiza această dezbatere din perspectivă proprie am dori să facem două observații:

Argumentarea părților este aproape exclusiv de factură politică, sprijinindu-se pe discursuri prost întemeiate din punct de vedere logic și apelând la subtilități din arsenalul sofisticat devenit astăzi una dintre principalele arme ale majorității universitarilor democrați, lipsiți atât de capacitatea de a privi lucrurile altfel decât formal, cât și de capacitatea de a aplica asupra propriilor convingeri și acțiuni principiile pe care le promovează.

Fiecare parte subliniază (fie și involuntar) punctele slabe ale sistemului democratic, așa cum a ajuns el astăzi. Deosebirea majoră ar fi aceea că în timp ce Posner găsește o explicație care să amâne sau să alunge îngrijorarea (de pildă cea pentru absenteism), Ackerman & Fishkin propun o modalitate nouă de rezolvare. Prin urmare, există puncte slabe, dar ele fie nu trebuie să ne îngrijoreze, fie pot fi

puse la punct. O observație auxiliară ar fi aceea că în general sunt acceptate doar acele critici ale sistemului care vin din interior și care nu contestă semnificativ viabilitatea sa. Acestea nu sunt taxate ca fiind antidemocratice, antisemite sau cine mai știe cum. Arsenalul argumentativ al democrațiilor care iubesc diversitatea e larg atunci când discută cu cineva care nu le împărtășește opiniile; el scade simțitor atunci când oponentul este ales din propriile rânduri, transformându-se adesea într-o trusă de prim ajutor cu care acesta este resuscitat.

Cu aceste observații în minte vom încerca analiza problemelor puse în discuție.

Întâlnim în discursul justificativ al inovatorilor două presupoziii mascate. Prima este aceea că deliberările vor transforma individul egoist, care își urmărește propriul bine, într-un individ care hotărăște ce este mai bine pentru toți. Obscur mecanismul și paradoxal rezultatul, pentru că se presupune că eliminarea ignoranței politice are drept consecință binele public; prin urmare, individul egoist care analizează foarte atent două oferte de autoturisme, va opta pentru cea care îl avantajează cel mai mult, pe când același individ care analizează la fel de atent două oferte politice va opta pentru cea care avantajează cel mai mult majoritatea indivizilor. (Dacă se va obiecta aici că binele public este dat de majoritate și deci că avantajul majorității este dat de suma avantajelor individuale, atunci îi vom ruga pe cei ce obiectează să fie atenți la premisa care spune că președintele renunță la sondaje pentru a adopta poziția mai reflexivă pentru binele public; or, fluxul sondajelor are chiar rolul de a cuantifica un avantaj al majorității.) A doua presupozitie este aceea că în cadrul deliberării nu pot apărea distorsiuni ale bunelor intenții, bunelor măsuri etc. Altfel spus, că mai multă informație analizată mai conștiincios elimină eroarea. Considerăm inutilă sublinierea falsității acestei presupoziii.

O greșeală flagrantă însă este aceea a ruperii aparente a cercului vicios al cererii și ofertei. Oferta de politici se formează în urma unei cuantificări a cererilor care se adaptează însă ofertei. Or, prin inovația propusă, rezultatul obținut nu este ruperea cercului, așa cum susțin Ackerman & Fishkin, ci

schimbarea instrumentelor care *îl mențin în funcțiune*. Nu există nici un motiv întemeiat să credem că înlocuirea unui set de instrumente cu un altul va conduce la o schimbare semnificativă a unei activități care oricum nu se poate desfășura fără materia primă existentă. Formatori de opinie, instrumente de măsurare a opiniei, candidați, oferte de politici și mijloace de informare în masă va trebui să avem în ambele cazuri. Schimbarea momentelor în care actorii intră în scenă nu transformă piesa de teatru într-o scenă de viață reală, ci într-o altă piesă de teatru.

De partea cealaltă, a apărătorilor (chiar dacă nu l-am citat decât pe el, Posner nu este singur pe baricade), regăsim doar sofismele suficienței și insinuările subtile ale unei tradiții care se știe greu de înlăturat.

Succesele sistemului și faptul că a fost cel mai viabil până acum nu dau indicii foarte prețioase despre starea actuală a acestuia și nici de cea viitoare. Vom accepta totuși acest "argument", considerându-l *argumentul optimistului*.

Relația cumpărător-vânzător - bine dezvoltată de Milton Friedman în *Capitalism și libertate*, dar cu un cu totul alt scop - nu explică ceea ce Posner vrea să explice, și anume lipsa puterii cumpărătorului în formarea ofertelor. Cumpărătorul are întotdeauna această putere, și acest lucru se poate vedea deopotrivă pe piața economică și pe cea politică.

Dar fie că atribuim o putere cumpărătorului, fie că nu, problema ridicată de Ackerman & Fishkin rămâne aceeași: *cumpărătorul* de pe piața politică nu are informația necesară pentru a alege în cunoștință de cauză. El nu are această informație pentru că preferă să-și cheltuiască timpul necesar obținerii ei cu dobândirea unor informații care îl privesc direct: cele ce privesc bunurile de consum, piața de muncă sau posibilitățile de a-și investi economiile. Acesta este de fapt miezul teoretic al inițiativei despre care vorbim. Ziua deliberării trebuie să ofere cumpărătorului *timpul* necesar obținerii informației. Și anume nu prin informare indirectă, prin acordarea încrederii unui formator de opinie, prin lectura fugară a titlurilor sau prin cedarea în fața mesajelor agresive emise în campaniile electorale, ci prin dezbateri publice. Participarea la dezbateri nu este obligatorie și ea nu trebuie să fie obligatorie, așa cum subliniază și Posner indirect, referindu-se la participarea la vot. Succesul ar fi dat de *masa critică*. Dar

până la succes avem nevoie de informație. Cine garantează obiectivitatea informării și a dezbaterilor? Presupunând chiar și un mecanism ireproșabil de obținere a acestei obiectivități, cine garantează că *masa critică* poate fi astfel educată încât să se oprească asupra ofertei celei mai benefice pentru binele public?

Nu în ultimul rând trebuie să atragem atenția că în relația cerere-ofertă descrisă de Ackerman & Fishkin întâlnim o gravă fractură argumentativă: ofertantul ar modifica radical conținutul politicii sale pentru că nu mai poate *recepta* cererea așa cum o făcea înainte și pentru că se presupune că oferta sa va fi *citită* cu mai multă atenție și competență. Oferta însă nu va putea fi emisă niciodată făcând abstracție de cerere și nu se bazează niciodată pe lipsa completă de atenție și competență a *cititorului*. Ea presupune doar grade diferite de atenție și de competență și se va baza pe această presupuziție indiferent de cadrul formal al *lecturii*. Prin urmare, simpla schimbare a acestui cadru formal nu schimbă semnificativ situația. Nu îl ferește pe *cititor* nici de interpretări greșite și nici de *lecturi* în afara cadrului (i.e. recurgerea la *rezumate* formulate de personalități publice). Mai mult, nu garantează o calitate superioară a materialului oferit spre *lectură*.

Astfel, suspiciunea lui Posner cu privire la buna credință și la agenda ascunsă a celor care propun astfel de reforme - susținătorii democrației deliberative în general - ne apare ca fiind întemeiată. S-a dat drept de vot egal fiecărui individ, ceea ce a condus la nemulțumiri provocate aparent de egoismul acestuia, care îl face să renunțe la informarea asupra ofertelor pieței politice sau, în cazuri oarecum fericite, să recurgă la rezumate informaționale. Soluția propusă? Ridicarea individului la rangul de subiect pe deplin conștient de calitatea ofertelor de pe piață și de urmările pe care alegerea uneia sau alteia dintre oferte le va avea asupra corpului social. O imposibilitate, spune Posner, și orice individ conectat la realitate ar trebui să-i dea dreptate. Cetățeanul mediu nu are nici interesul și nici capacitatea de a dezbate chestiuni care țin de binele public. Astfel de noțiuni abstracte au provocat, prin mijlocire ideologică,

furtunile istorice de care astăzi fugim cu toții și pentru prevenirea cărora a fost dezvoltat acest sistem complex al democrației.

Pentru noi, trăitori într-un sistem democratic profund vicios, astfel de inițiative s-ar putea dovedi letale pentru libertatea oricum limitată a indivizilor. Mai mult, probabil că ar trebui să facem o paralelă, fie ea și forțată, între Ziua deliberării și ședințele de “instruire” a votanților ținute de reprezentanții locali ai actualului partid de guvernământ. O astfel de sărbătoare nu ar deveni aici o “instruire” oficială a votanților? Să renunțăm totuși la scenarii. Concluziile pe care le urmărim aici sunt valabile pentru toate sistemele democratice, nu numai pentru cel american sau pentru cel românesc.

Democrația (reprezentativă) maschează un sistem de vot cenșitar în care forța (numărul voturilor) se atribuie pe baza celei mai proaste grile de valori posibile: popularitatea. Cetățeanul mediu își orientează opțiunea după un reper pe care și l-a fixat pe alte baze decât cele ale priceperii într-ale vieții corpului social: un editorialist cu har, o vedetă a muzicii pop, un actor sau chiar un sportiv. Dacă este cazul este dispus și să le acorde votul direct. Această anomalie este recunoscută și de susținătorii sistemului, care continuă însă să-l scuze sau să-l certe cu blândețe, cu speranța că o soluție reală va apărea înainte de colaps. Scuzele despre care vorbim nu sunt decât voaluri aruncate peste trupul mutilat al democrației. O privire atentă poate dezvălui însă oripilantele malformații produse de furia ingineriilor sociale.

Prezența la vot a devenit neesențială pentru reprezentarea democratică, deși exprimarea opțiunii face parte dintre condițiile necesare ale calificării sistemului. Dincolo de această observație toate recitalurile cu *exercitări ale drepturilor civile* și *renunțări* la ele sunt simple versete ideologice. Acolo unde cetățeanul renunță trebuie să vedem semnele clinice ale bolii, pe care nu o vom putea înlătura cu scuze facile sau cu propuneri de tratament incompatibil cu structura organică a pacientului. Scuza similitudinii de oferte și propunerile de forțare sau de ademenire a cetățeanului la vot nu schimbă în nici un fel situația. Dacă putem citi “voia poporului” în 40% din voturi de ce n-am putea să facem

asta și cu 5%? Sau chiar cu modernele și puternicele instrumente care o pot face și pe eșantioane de câteva mii de subiecți?

În conjuncție cu prima concluzie, cea de-a doua ar trebui să ne spună următorul lucru: dată fiind utilizarea până la epuizare a mijloacelor de formare și cercetare a opiniilor – care includ din belșug instrumente de înșelare și imbecilizare a cetățeanului purtător de opinie –, democrația, sub forma ei actuală, își anunță falimentul. Cine nu vrea să-l accepte nu are decât, însă pentru aceasta el nu este mai puțin un faliment, chiar dacă va fi respins de o majoritate calificată.

Am putea trage chiar și o concluzie privitoare la *sfârșitul istoriei* (și ne referim aici la conceptul filosofic determinat pe baza viziunii hegeliene, nu la ceea ce înțeleg de obicei politologii și ziariștii prin această noțiune). Acest sfârșit pare să fie mult mai departe ca acum două decenii spre exemplu. Pe de o parte pentru că nu mai putem privi instituțiile democrației liberale ca părți componente ideale ale unui sistem politic funcțional și suficient sieși, iar pe de altă parte pentru că ciocnirea cu celelalte sisteme a demonstrat că aceste instituții sunt mult mai fragile decât am fi putut gândi vreodată. Dacă 11 septembrie 2001 a fost suficient pentru *Patriotic Act*, o întrebare legitimă este: *Ce ar urma după un 11 septembrie electronic?* Un astfel de atentat ar afecta majoritatea țărilor civilizate, nu doar Statele Unite. (Și, vorbind de civilizație, poate ar trebui să observăm că marea amenințare a viitorului este *atentatul involuntar* produs de consumism, îndobitocirea de masă, distrugerea resurselor și alte “binefaceri” ale acesteia.) Și atunci? Vom ajunge la *omul este terorist pentru om*? După evenimentele ultimelor decenii, aceasta pare să fie cea mai plauzibilă urmare.

Pentru o țară ieșită de comunism și brusc instituționalizată democratic, așa cum este cazul României, aceste observații capătă o importanță deosebită. Ar fi fost necesară o perioadă de tranziție până la instituțiile și sistemul democratic funcțional în deceniile șapte, opt sau chiar nouă în democrațiile *cu pedigree*.

Tranziția s-a făcut însă spre sistemele actuale și din punct de vedere formal ea a fost rapidă.

Suntem obligați astfel să recunoaștem două lucruri, dincolo de diferențele culturale: democrația sfârșitului de secol XX este mai ușor de *implementat* și cere foarte puține schimbări procedurale față de un sistem lipsit de multe dintre libertățile atât de mult slăvite în secolul XX. Ba chiar acest lucru se poate face cu aceiași oameni care au funcționat într-un sistem cu un singur partid. Probabil că cea mai la îndemână explicație ar fi aceea că democrația se deprinde repede. Este și acesta un sarcasm liniștitor, dar nu mai puțin sarcasm. Pentru noi aceasta ar trebui să spună cel puțin un lucru: sistemele democrate contemporane, cu stufoasele aparate instituționale, cu actori care dispun de tehnologii ce spulberă distanțe, timp, spațiu public și intimități deopotrivă și cu miriadele de minorități strivite de propriile drepturi sunt foarte apropiate ideologic de sistemele cu un singur partid.

Perestroika a avut un pandant în cadrul democrațiilor liberale care a condus la o apropiere egală a părților. În loc să se mențină în limitele declarate ale liberalismului, doctrina democrațiilor liberale evoluează constant spre așa-zise doctrine de centru, *social-izându-se*, sub amenințarea abstractă și ridicolă a extremismului. Rezultatul este o reducere a diversității de oferte și, în final, a diversității de opinii. Este rezultatul oricărui sistem democratic, care nu va putea fi niciodată altfel decât vicios, pentru că se bazează pe cea mai mare iluzie întâlnită în istorie: *votul egal universal* ca mijloc de exprimare a fiecărei opinii.

Prin acest vot majoritatea se extinde permanent, dizolvând grupurile marginale și promovându-le ca minorități integrate. Această integrare este la rândul ei o iluzie, pentru că ea presupune un joc după regulile majorității, care este dispusă să acorde libertate de mișcare unei minorități doar atâta timp cât este parte a majorității (rămânând minoritate doar printr-un criteriu formal) și doar în privința intereselor comune. Astfel, scopul declarat de a acorda fiecărui individ valoare egală, potrivit calității sale de *om*, este dinamitat de nevoia de a-l egaliza ca actor al societății. Prin aceasta votul este egal fără a avea valoare egală în cazul fiecărui individ. Mai mult, se produce o egalizare care induce votului o futilitate

ce anulează rațiunea primară a sistemului democratic: libertatea cea mai largă a individului. Individul liber este individul majorității și cea mai mare libertate a sa este libertatea de a aparține majorității – celelalte sunt foarte costisitoare. Rezultatul invariabil este că votul egal conduce treptat către efecte contrare celor scontate, și în aceasta constă viciul sistemului.

Dincolo de deficiențele formale în exercitarea votului egal universal, cadrul teoretic este spulberat de sistemul în mișcare. Coborât în istorie, sistemul își arată viciile, pentru că este obligat să se desfășoare conform mediului în care activează; un mediu ostil atât egalității cât și universalității. Dacă putem localiza cauzele acestui eșec la nivelul factorilor interni sau le putem atribui exclusiv unor factori externi, rămâne de cercetat. În astfel de sisteme marotele se creează ușor și sunt adesea imposibil de distrus, tocmai din cauza acestui mecanism vicios care maschează sub *glasul poporului, voința generală și binele public* glasul *misologilor*.

Viorel Zaicu